

## Socializace osob se sluchovým postižením

### Osobnost jedince

- zahrnuje celek psychických jevů
- **biologické faktory**
  - psychické jevy jsou zakotveny v organismu a jsou **projevem činnosti nervové soustavy** → jedinečnost psychiky určitého jedince
  - **genetická výbava** jedince - ovlivňuje řadu podstatných charakteristik psychiky
  - **celkový tělesný vzhled** jedince
- **faktory sociální**
  - člověk se jako skutečně lidská bytost vyvíjí až právě v kontaktu s ostatními lidmi
- **další podstatný faktor**
  - *vlastní aktivita člověka, jeho reakce na okolní svět, na vztahy, jeho vlastní činnost vyvolávající odezvu okolí, jeho prožívání vlastní činnosti i toho, jak na ni okolí reaguje*

### Sluchové postižení

- stejně tak jakýkoliv jiný defekt *nepostihuje jen určitý orgánový defekt, ale ovlivňuje celou osobnost postiženého a vytváří specifickou sociální situaci.*

### prostředí

- podněty pro rozvoj jedince se SP
- zajištění co možná nejvíce příležitostí k získání potřebných zkušeností
- ne vždy připraveno na to, že se bude muset postarat o takového jedince a nedokáže se s tím jen tak vyrovnat.
- reakce rodičů na postižení dítěte

### rodina

- zásadní vliv na vývoj a formování osobnosti dítěte
- **podněty** – kvantitativně a kvalitativně vhodné či nevhodné
- určuje především :
  - předpoklady **vývoje osobnosti** dítěte,
  - **první zkušenosti, které dítě prožívá, ovlivňující budování jeho vlastní identity** a zásadním způsobem determinující interpretaci všech dalších sociálních zkušeností, se kterými se v budoucnu setká.

### dítě

- vytváří si obraz o sobě samém a na základě toho vytváří i vztahy se svým sociálním prostředím

### **kvalitní pomoc odborníků**

**kamarádi, spolužáci, učitelé, vychovatelé, širší příbuzenstvo, ...**

### **Míra odlišnosti jedinců se sluchovým postižením v psychologické oblasti**

#### ■ závislá na:

- a) závažnosti sluchového postižení  
(druhu a rozsahu sluchové vady)*
- b) době vzniku SP*
- c) včasném diagnostikování vady*
- d) specializované komplexní péči*
- e) sociálních podmínkách vývoje  
(tzn. na prostředí, v němž dítě vyrůstá a na těch, které toto prostředí utváří)*
- f) přítomnosti či nepřítomnosti přidruženého postižení*
- g) zájmu samotného jedince se SP*
- h) volbě komunikačního prostředku*

### **Míra dosažených komunikačních kompetencí**

- **rozsah podnětů**, které lze aktuálně vnímat a zároveň mají informační význam, je mnohem **menší než u slyšících**.
- omezení možnosti vnímat nebo rozlišovat zvukové podněty a chápat jejich význam se projevuje **potížemi v oblasti osvojení a využití orální řeči**.
- neslyšící a jedinci s těžkým sluchovým postižením užívají zpravidla jiný komunikační systém než řeč, který vyhovuje jejich možnostem a potřebám.
- **podnětová deprivace**
- **komunikační bariéra**
- **u jedinců se sluchovým postižením**

- neprobíhá v plném rozsahu **proces zvnitřňování komplexu norem v podobě verbálně sdělených požadavků, příkazů a hodnocení jejich plnění**, pomocí kterých se běžně rozvíjí schopnost sebeovládání, nedochází u nich k dostatečné fixaci všech běžných forem chování.

- projevuje se to **chyběním pocitů studu nebo viny**

- často si ani **neuvědomují zodpovědnost za své jednání**.

### **Aspekty ovlivňující vývoj osob se sluchovým postižením**

- a) společenské postoje a předsudky
- b) sebepojetí sluchově postižených
- c) zvláštní podmínky a efekty socializace

### **Sociální a emocionální chování jedinců se sluchovým postižením a jejich osobnost (možné, ale ne vždy přítomné!!!)**

- *zvýšená agresivita*
- *impulzivní chování*
- *citová deprivace*
- *povrchnost*
- *ulpívání na konkrétních věcech a současnosti*
- *egocentrismus*
- *neschopnost empatie*
- *apatie*
- *rezignovanost*
- *slabá fantazie*
- *nesamostatnost*
- *sebepřeceňování*
- *rigidita*
- *sugestibilita*
- *nedostatek sebedůvěry*
- *sociální nezralost, atd.*

### **Socializace:**

- celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu a začleňuje se do společnosti.
- realizuje se hlavně *sociálním učením, sociální komunikací a interakcí, i nátlakem*
- člení se do tří etap:
  1. etapa, v níž se dítě identifikuje s matkou a nachází tak stabilitu vztahů ve společnosti;
  2. etapa, v níž se dítě snaží osamostatnit, najít si své místo v síti sociálních vztahů a v níž se vytváří základ vlastností jedince a jeho hodnot;
  3. etapa, v níž se dítě začleňuje do širších sociálních vztahů a systémů sociálních rolí, které již nejsou vymezeny pouze životem v rodině, ale vstupem dítěte do dalších sociálních skupin.
- odehrává se především v rodině, ve skupině vrstevníků a přátel, ve škole, prostřednictvím masmédií a práce.

### **Rodina – základní činitel socializace**

- 1) *rodina předává určitou soustavu hodnot a cílů*
- 2) *rodina je zdroj různých projevů chování a variant sociálního chování na verbální i neverbální úrovni*
- 3) *role dítěte*
- 4) *rodina má ve vztahu k chování i prožívání dítěte regulační funkci (získávání zkušenosti, že chování má svá pravidla, normy a ty je třeba dodržovat. Regulační význam odměna – pozitivní, trest – negativní zpětná vazba)*

### **Socializace ve škole**

- má specifickou podobu.
- žáci se musí přizpůsobovat podmínkám institucionalizované výchovy a vzdělání, naplánovanému kurikulu i požadavkům učitelů, což některým žákům přináší problémy a klade nároky na profesionalitu i lidské vlastnosti učitelů.
  
- nedostatky v procesu socializace, ať již způsobené vrozenými dispozicemi nebo vlivem prostředí, se odrážejí v deviantním chování jedince, kterého je nutno pomocí resocializace, např. pomocí výchovných a vzdělávacích programů, individuální péče, vězení aj., včlenit do společnosti.

### **Socializace dětí se sluchovým postižením**

- společnost je jeden z činitelů ovlivňující psychický vývoj dítěte - postupné začleňování do společnosti.
- prostřednictvím sociálního učení si jedinec osvojuje žádoucí normy a role, případně získává nové.
- interakce mezi jedincem a společností
- získávání specificky lidských variant chování a prožívání (systém hodnot, norem a rolí, schopnost komunikace, autoregulaci vlastního chování)
  
- odchylka v charakteristických rysech působení společnosti, zejména v rodině.
- odchylka v psychických i somatických dispozicích jedince.
- patologické vlastnosti obou složek se vzájemně ovlivňují.

Role dítěte s postižením – komplex očekávaného chování (odlišností a nedostatků) vychází z hodnotícího stereotypu (souhrn vlastností a projevů postižených). Stereotyp nediferencuje individuální rozdíly (nepřesný). Přesto ovlivňuje chování laické veřejnosti.

### **Vývoj socializace jedinců se sluchovým postižením**

#### **Novorozenecké období:**

- dítě je od počátku aktivním činitelem a ne pouze pasivním příjemcem podnětů z prostředí.
- rozdíly v chování novorozenců modifikují motivaci a chování dospělého (není-li odezva, rodič není motivován k vzájemné interakci, příp. ne tolik, kolik je třeba)

### **Kojenecké období:**

- rozvíjejí se primární sociální vztahy a interakce v rodině.
- v 1. roce je socializace závislá zejména na aktivitě dospělé osoby – matky.
- změny v socializačním procesu závisejí na typu postižení
- u dětí s těžkým sluchovým postižením a u dětí neslyšících – období napodobivého žvatlání

### **Období batolete:**

- dochází osamostatňování a k potřebě širších sociálních kontaktů.
- četnost a kvalita kontaktu, zralost osobnosti dítěte (schopnost odpoutat se od matky)
- učí se chápat rozdíly v projevech lidí a diferencovat role.
- postupná diferenciací odlišných sociálních rolí se rozvíjí paralelně s vývojem pojetí vlastní role a postavení v rodině.
- osamostatňování (ze strany matky může být překážkou strach, úzkost, neinformovanost, kompenzace pocitů viny,...)
- důležitým socializačním mezníkem je osvojení jazyka
- důležitá je schopnost empatie u matky, její vlastní city, prožitky i postoje a vyrovnanost. Pocity napětí, úzkosti a obavy brání a zkreslují pohled na svět, přenáší se to i na dítě.

### **Období předškolního věku:**

- sociální aktivita omezena často na okruh široké rodiny, na prostředí mateřské školy.
- opoždění v oblasti socializace bývá do značné míry sekundární – spojeno s nevhodnými způsoby výchovy (nedostatek příležitosti k sociálnímu učení).
- důležitá schopnost běžné komunikace, možnost spontánního a rychlého porozumění obsahu sdělení.
- důležité pochopení životních pravidel a řádu a jejich respektování. Přijetí a zvnitřnění těchto norem je zřejmé z pocitů viny pokud je dítě nerespektuje.
- nedostatek vzájemného kontaktu a chybění integrační tendence v předškolním věku omezují i pozdější adaptační možnosti
- osvojení sociálních rolí závisí na rozšiřování sociálních kontaktů dítěte, jeho zkušenosti s různým prostředím a posléze schopnosti s určitým, žádoucím způsobem chovat.
- předškolní děti ovládají svoji roli v rodině, popřípadě v MŠ nebo mezi vrstevníky.
- dítě by mělo zaujímat postavení ve skupině a ve vztazích ve skupině se začíná uplatňovat spolupráce i soupeřivost.
- zařazení do běžné MŠ znamená větší přiblížení normálnímu prostředí, musí však být dobře připravena, jinak může vyvolávat strach i úzkost a posilovat tak obranné tendence.

### **Období školního věku:**

- nástup do školy je v životě dítěte i jeho rodičů významným sociálním mezníkem.
- předpokladem zvládnutí tohoto období je dosažení určité úrovně socializačního vývoje, kdy dítě diferencuje roli učitele jako autority a role spolužáků na stejné statutární úrovni.
- role žáka je typická zařazením do skupiny, kde dítě ztrácí privilegované postavení. Z toho vyplývají normy chování, které je nutné respektovat.
- komunikační dovednosti dítěte

- v průběhu školního věku se stabilizují sociální normy, což souvisí s rozvojem myšlení. Chápání pojmu času a schopnosti odpoutat se z vazby na jednu situaci, pojem trvalosti a chápání příčinnosti ve vztahu k vlastnímu jednání a následkům.
- zařazení do internátu znamená omezení vlivu rodiny, ztrátu citových kontaktů i známého prostředí. Modelem sociálního chování jsou prakticky pouze pedagogové.
- ve školním věku se v závislosti na zkušenostech rozšiřuje a diferencuje soubor sociálních rolí.
- pokud postižené dítě žije v internátní škole, vytváří se zde hlediska socializačního vývoje odlišná situace než u dětí, které zůstaly v rodině. Spolužáci tráví společně mnohem více času než je obvyklé a vytvářejí se zde vztahy, které mnohdy přetrvávají i dobu školní docházky.
- sociální vztahy s vrstevníky se značně liší od zkušeností intaktních dětí, žijících v rodině. Dítě s postižením má příležitost k navázání kontaktu vesměs také jen s dětmi s postižením. Kontakty se zdravými vrstevníky v místě bydliště bývají omezené. Život v internátní škole lze považovat za určitou formu izolace
- pokud není běžná škola dostatečně připravena pro integraci dítěte se sluchovým postižením, ani zde by nepředstavovala správné řešení.
- dovednosti sociální interakce se ve školní věku rozvíjejí vlivem mnoha faktorů, z nichž je velmi podstatné speciální pedagogické působení např. logopedická péče.

### **Období dospívání:**

- v socializaci se může odrazit i problémy změny prostředí. (např. přechod z domova do internátu nebo z jednoho internátního zařízení do jiného, popřípadě do jiného města.)
- problém vyrovnání s vlastním handicapem, vědomí odlišnosti od ostatních.
- intenzivně se vytváří vlastní identita

### **Rozvoj sociálních vztahů ve školním prostředí**

- běžná škola x speciální škola

#### *Faktory ovlivňující volbu školského zařízení*

- zajištění rané intervence
- rodina, ... (očekávání rodičů)
- zajištění kompenzačních pomůcek
- kontakty s odbornými pracovníky
- kontakty s komunitou Neslyšících
- kontakty s přáteli, širší rodinou, s intaktní populací
- spolupráce rodiny s odborníky
- typ a stupeň sluchového postižení
- věk dítěte, kdy začne navštěvovat daný typ školy
- úroveň komunikačních schopností dítěte
- kontakt s vrstevníky – intaktními x se SP
- volnočasové aktivity
- bydliště rodiny dítěte
- zaměstnání rodičů a místo výkonu práce
- škola – prostředí, pedagog, asistent pedagoga, spolužáci

### **Inkluze**

- výhody
- nevýhody

### **Speciální školy**

- výhody
- nevýhody

## **Charakteristika jednotlivých skupin osob se sluchovým postižením**

- nedoslýchaví
- neslyšící
- postlingválně nedoslýchaví dospělí
- ohluchlí
- jedinci s kochleárním implantátem

### **Nedoslýchaví**

- rozmanitá skupina osob
- pomocí sluchadel mohou vnímat mluvenou řeč a i když omezeně, tak mohou akustickou zpětnou vazbou kontrolovat řeč vlastní
- největší vliv na vývoj nedoslýchavého mají *časové faktory a spontánně působící podmínky sociálního vývoje*
- prelingválně n.
- postlingválně n.
  
- komunikace

### **Neslyšící**

- ti, u kterých se „v raném dětství (pre-, peri- nebo postnatálním věku) vyskytlo před ukončením osvojení hlasité řeči (tedy prelingválně) tak těžké postižení sluchu, že jeho funkční zdatnost je vysoce postižena až téměř k totálnímu omezení.“
- hlavní roli hraje zrakový analyzátor podporovaný analyzátozem sluchovým
- pro svůj vývoj potřebují odpovídající komunikační prostředek - ZJ
- nutnost/vhodnost kontaktu s dospělým neslyšícím
- komunikace

### **Postlingválně nedoslýchaví dospělí**

- *od ohluchlých se liší tím, že v hlasité řečové komunikaci je možno podpořit schopnost využití zbytku sluchu, aby rozuměli*
- mluvenou řeč se naučili přirozenou cestou
- nedoslýchavost získaná v mládí
- komunikace

### **Ohluchlí**

- *děti, mladiství a dospělí lidé, u kterých totální nebo praktická hluchota nastala po ukončení spontánního osvojení řeči (tedy postlingválně)*
- *ihned po ohluchnutí*
- připravit ohluchlého jedince na překonání psychické zátěže
- hlavní problém - psychologický
- možnost CI
- komunikace

### **Jedinci s kochleárním implantátem**

- *ohluchlí s KI*
- *neslyšící s KI*

### **Literatura:**

FREEMAN, R.D., CARBIN, C.F., BOESE, R.J. *Tvé dítě neslyší? Průvodce pro všechny, kteří pečují o neslyšící děti.* Praha : FRPSP, 1992

LEONHARDT, A. *Úvod do pedagogiky sluchovo postižených.* Bratislava: Sapiientia, 2001. ISBN 80-967180-8-8

POŽÁR, L. *K osobnosti dětí a mládeže s těžkým sluchovým postižením.* In Speciální pedagogika. Praha: UK, 1999, č.5. ISSN 1211-2720.

ŠEDIVÁ, Z. *Psychologie sluchově postižených ve školní praxi.* Praha : Septima, 2006. ISBN 80-7216-232-2



VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3

Jan Průcha, Eliška Walterová, Jiří Mareš : *Pedagogický slovník*, Praha : Portál 2003, 322 s. , ISBN 80-7178-7728

Pavel Hartl, Helena Hartlová : *Psychologický slovník*, Praha : Portál 2000, 776 s., ISBN 80-7178-303-X

Marie Vágnerová, Zuzana Hadj-Moussová, Stanislav Štech : *Psychologie handicapu*, Karolinum : Praha 1999, 230 s., ISBN 80-7184-929-4